

ODE AAN DE BOVENKERK

*Toespraak bij de presentatie van de "Stichting Behoud Bovenkerk"
op 16 december 2000 in het koor van de St. Nicolaas- of Bovenkerk
te Kampen.*

door Jaap van Gelderen

Nooit was, in al de jaren dat ik nu in Kampen woon (vanaf 1964), de Bovenkerk buiten mijn blikveld. Aan de kop van de Oudestraat wonend, hoorde ik spelen op het orgel, psalmen in de nacht; op zaterdagavonden maakte het klokgebeier melancholiek. Na een stormnacht in november '72 bleek het haantje van de toren gevlogen. Een graffitti 'homo's niet gewenst' prikkelde (1980). Thans, tehuis aan de Koornmarkt, heb ik vanuit m'n keukenraam het mooiste uitzicht van de stad: de ommegang van het hoogkoor - en klim ik naar m'n dakterras, dan ligt daar de kerk in volle glorie met alle spitsen en bogen en kartelingen, als een volmaakt kantwerk. De leien gloeien 's zomers in de zon, in het seizoen nestelen er de vogels, zonder getal. Om de kerk waait het altijd.

In de erediensten kwam ik niet, separatist van huis-uit. Vandaag de dag bezoek ik de zomerse wandelconcerten, koelte zoekend en culturele verstrooiing.

Het is niet zo moeilijk je voor te stellen hoe de kerk eens was opgetrokken (de 'tymmeringhe van Zanter Niclays', zoals het in archiefstukken staat). Ik woonde aanpalend, ik zei het reeds, tijdens de laatste fase van de grote restauratie, die van 1957-1972 duurde. 's Avonds was ik aan de zwier met een beeldhouwer, een boom van een vent, steengruis wegspoelend met een fors glas bier - en overdag stootte je je nabuur aan: 'Kijk, die man met alpinopet, dat is Wobbe Alkema'. De opziener, schetspapier in de hand, Groninger en kunstenaar. Vul andere namen in: Herman de Steenbicker en zijn broer Christiaan, of Meyster Rothger van Collen en je bent in de tweede helft van de 14de eeuw, toen de opbouw in volle gang was. Of een eeuw later, toen de kerk met het hoge koor was voltooid voor de eeuwen die zouden komen. Alleen: hùn namen zijn we vergeten. Die van een koster kennen we: Hans de Jode (omstreeks 1445).

Op een kerstavond troonde ik twee buitenlandse zwerfjongeren, een jongen en een meisje, mee de kathedraal van Kampen in; het lijkt op een verhaal van Dickens, maar wat moet je in zo'n situatie anders? Een grote schare had zich er reeds verzameld, en wij kwamen terecht in de ommegang van kille steen. Een koster torende, nors dirigerend, hoog boven het publiek (het is lang geleden, in 1976) - men zag er erkende dronkaards en straatfiguren! We waanden ons in de Middeleeuwen, alweer. Het Evangelie-woord is internationaal; de preek woei in galmen over onze hoofden heen. Daar hoorden wij engelen zingen.

Nog een middeleeuws beeld: Wandelend door de lange, wat bochtige, Oudestraat, speelt de kerk in de verte soms verstoppertje, en dan denk ik mij in: hoe moeten met palmpasen de processiegangers zich hebben gevoeld, optrekkend van de Buiten-of Onze Lieve Vrouwe kerk naar de Sint-Nicolaas- of Bovenkerk? Daar ligt Jeruzalem, de portalen van de kerk geopend, als de poorten van de stad-van-goud. En echte Jeruzalemgangers als Eilart Cromme hebben daar een kapel, waarvan de contouren nog heden zijn aangegeven in het plaveisel buiten.

Luister! Knapen stormen 't Soete Lieve Jesu huys uit, de Hofstrate in: hoera! zij gaan zingen in de hoge kerk! Dat was toen, maar straks kunnen ze wéér gehoord worden - als de huidige orgelist en de mecenas, die het fraaie koororgel schonk, hun zin verkrijgen. Wij hopen het met hen.

Genoeg over de Middeleeuwen, die, voor wie het wil zien, nog zó, als op straat liggen. Afgesloten werd deze periode met het fraaie koorhek uit 1550, geschonken door vrouwe Weyme van der Straaten, zaliger gedachtenis.

De 16de eeuw bracht Reformatie en aansluiting aan de vrije Republiek, maar de kerk bleef midden in het volle leven staan van stad en land. Hierbinnen en rondom werden de doden begraven, aanvankelijk ook allen (nog) gedoopt. De gilden, de ambachtslui, hadden hier nog hun tekenen, al waren de vaandels en altaren verbannen. De rijken hun grafmonumenten, al werd er geen speciale mis meer gelezen. De 'pastorye', de wheme, hiernaast, werd nu niet meer bevolkt door pastoors, kapelaans en wat huishoudelijke hulpen, maar door predikantsgezinnen, bepaald een pracht uitvinding van de Reformatie.

Het geloof werd nu minder vanzelfsprekend en bij tijd en wijlen inzet voor onderlinge strijd. Een keer - in 1615 - met een letterlijke schermutseling in

het kerkportaal, waarbij een snel ontvlambare ouderling, Lubbert van Hardenberch, rap een degen trok - naar aanleiding van een orthodoxe preek in gereformeerde trant, toen niet naar de smaak van het Kamper publiek. Het publiek dat, na de ommekeer van 1618-1619 (de synode van Dordrecht) massaal wegbleef, en kerkhield op de ruime binnenplaatsen van de gasthuizen waar deze stad zo rijk aan was - ook zo'n treffend overblijfsel uit de Middeleeuwen, die gasthuizen. Het is later weer goed gekomen tussen de Kampenaren en de kerk; waar moest men anders de kinderen laten dopen en het christelijke huwelijk laten registreren?

Nog één keer kwamen de Kampenaren die het met Rome hielden - zij waren er altijd en zij zijn er nog - in het bezit van hun vroegere Sint-Nicolaaskerk en werd het hoogaltaar in het koor hersteld, in de jaren 1672-1674. De wraak die de protestantse Kampenaren hebben genomen door het lijk van de pastoor te ontvreemden om zo te verhoeden dat hij begraven zou worden in deze kerk - het recht van iedere Kampenaar zonder onderscheid des geloofs, - mag wel een dieptepunt in de religieuze geschiedenis van de stad worden genoemd.

De 18de eeuw bracht meer verbroedering en op 't eind de scheiding van kerk en staat. Democratische volksvergaderingen werden hier in dit kerkgebouw belegd, onder leiding van de Patriotten, die een behoorlijke aanhang hadden in de stad. Van Oranje moest men niet veel hebben toentertijd; de kerkjes van de dissenters werden ingericht als stemlokalen. Bij hoog water - er is niets nieuws onder de zon - was de Bovenkerk meestal een veilige plek om naar toe te vluchten, voor ieder, mens en vee, 'vulgas et pecora campi', zonder onderscheid.

Aan de 19de eeuw gaan we gehaast voorbij. Eeuw waarin het de regenten goeddacht een - afzonderlijke! - Armenkerk in te richten. Eeuw waarin een orthodoxe, gereformeerde boer, Dirk Hoksbergen, de Bovenkerk 'de hoer van Babylon' schold, woorden meestal gereserveerd richting Rome. Toen er plannen waren - omstreeks 1875 - het koor van de kerk af te breken, wegens bouwvalligheid en omdat het zo koud was en de mensen toch wegbleven. Dat is gelukkig niet gebeurd - dat afbreken, maar het koor, dit koor, is nog lang een stiefkind gebleven binnen het kerkinterieur. Nu is het de fraaiste plek van Kampen. En met de verwarming is het - alweer: door geschenken - ook goed gekomen (omstreeks 1940). En met de kerkgang - ik heb daar immers kijk op.

Uit de 20ste eeuw twee beelden, tot slot. Kent u die foto van vóór de laatste restauratie? Huiselijk een wasrek met de luiervas bij het Zuiderportaal, links daarvan een wat de Amsterdammers 'krul' noemen, om het wildplassen rond de kerk tegen te gaan. Op de muren een doel gekrijt voor de voetballende jeugd; muren doelwit voor de carbiddbussen van Van Marle in de nacht van Oud op Nieuw.

En weet u nog: de Glorieuze Intocht van Koningin Beatrix, op 30 april 1988? Zij schreed - omringd door groot gevolg - in een robe, bestikt met de vrolijkste bloemen, door de Koornmarkspoort - zoals de middeleeuwse Landsheer, de bisschop van Utrecht die Intrede hield, na eerst op de kade de privileges van de stad te hebben geëerbiedigd -, zij trad verder over de bont-gestoffeerde Koornmarkt, en eindelijk het kerkportaal binnen, - om in het kerkruim ontvangen te worden, de Landsvrouw, door een feestelijke menigte, uitbrekend in gezang. Want dat kunnen ze hier in Kampen, zingen.

Ooit, het was op 4 mei 1981, mocht ik hier, op de preekstoel staande, de namen lezen van de joodse Kampenaren die in de donkerste dagen van de Tweede Wereldoorlog uit deze stad werden weggevoerd (17 en 18 november 1942). De liefdedienst die ik toen mocht verrichten is mijn kostbaarste herinnering aan deze Bovenkerk.

Meneer de president-kerkvoogd, leden van de Stichting Behoud Bovenkerk, familie Kummer, lieve Jeroen, dames en heren, speelliën en medezangers: Ik vind het een grote eer hier te mogen staan vanmiddag - om zo niet alleen (en van harte!) een Ode aan 'onze' Bovenkerk te brengen -, uw Bovenkerk mijnheer Arend Hengeveld, - maar tevens een kleine hommage aan wijlen John Kummer, een weerbarstig mens, maar één om van te houden, juist ook om zijn vasthoudende en werkzame liefde voor deze stad en haar cultuur.

Ik dank u voor uw aandacht.

Toespraak bij de presentatie van de 'Stichting Behoud Bovenkerk' en het boekje van John Kummer, Tot tymmeringhe van Zanter Niclays, op 16 december 2000 in het koor van de St. Nicolaas-of Bovenkerk te Kampen. Het boekje werd door de voorzitter van de Stichting, A. Hengeveld, aangeboden aan burgemeester H. Sybesma. De acteur Henk van Ulsen droeg enkele gedichten voor uit de bundel "Misschien gaan we de IJssel wel op..." van Wim Ramaker. De bijeenkomst was tevens bedoeld als herinnering aan John Kummer, de oud-voorzitter van de gemeente Kampen, die op 24 september 2000 overleed.